

Nr 766

Av herr Heckscher m. fl., *angående familjepolitiken.*

(Lika lydande med motion nr 638 i Första kammaren)

De snabba förändringarna i vårt samhälle under det senaste halvsekle har medfört svåra påfrestningar, inte minst för familjen och familjelivet. Ur en sluten familjeenhet, där alla medlemmarna, ofta representerande tre generationer, arbetade och levde tillsammans, har sprungit fram den moderna familjen, som ofta innefattar endast ett eller två barn, där de olika medlemmarna arbetar var för sig, och i stor utsträckning också under fritiden sysselsätter sig var och en på sitt håll. Många av familjens tidigare viktigaste funktioner har minskat i betydelse eller helt upphört, medan andra fått ökad vikt. Den största förändringen ligger måhända på det ekonomiska planet. Mannens arbetsplats är nu regelmässigt förlagd utanför hemmet, och detta är ofta fallet även för kvinnans del. Den tidigare så väsentliga sociala uppgiften att i hemmet vårda äldre anförvanter har blivit allt ovanligare.

Giftermålsåldern har sjunkit, och de fåtaliga barnen föds under äktenskapsens tidigaste år, vilket har kommit att innebära att mödrarna numera i allmänhet avslutat den viktigaste delen av sin fostrargärning vid relativt unga år. Samtidigt har hemarbetet förenklats och arbetstillfällena utom hemmet blivit fler, vilket ökat de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att söka sig ut på arbetsmarknaden. Allt fler kvinnor skaffar sig också numera egen yrkesutbildning, vilket har medfört ökad ekonomisk självständighet för kvinnan.

Förskjutningar i den traditionella rollfördelningen mellan man och hustru har börjat inträda och kan komma att medföra nya problem och konflikter, men också nya möjligheter för morgondagens familj. Dessa förhållanden måste uppmärksammas vid utformningen av familjepolitiken.

Genom att de unga numera ofta bor och arbetar på en helt annan ort än sina föräldrar har den trygghetsskapande intressegemenskapen och känslotakten mellan generationerna försvagats. Allt färre band håller således den nya familjen samman, vilket också kommit att avspeglats i vår höga skilsmässostatistik. Hemmets betydelse för individens framtida utveckling och inställning till sin omgivning har dock inte minskat. Man kan konstatera, att en förhållandevis hög procent av missanpassade ungdomar kommer från splittrade och disharmoniska hem.

Samhällets nuvarande familjepolitik har misslyckats framför allt i befolkningsmässigt hänseende. År 1960 uppnådde vi endast födelsetalet 13,66 promille, vilket innebar bottenrekord i vår 200-åriga befolkningsstatistik. Under 1930-talet trodde man, att befolkningsfrågans lösning låg i en allmän höjning av levnadsstandarden. Så enkelt är uppenbarligen inte sammanhanget, ty trots att vår allmänna standard under de senaste åren stigit mer än någonsin har vi inte fått större familjer. Det torde å andra sidan inte vara möjligt att utan vidare avfärda sambandet mellan ekonomisk standard och antalet barn, och såsom betydelseöst beteckna det förhållandet att familjepolitiken erhållit en undanskymd plats i 1950-talets stora socialpolitiska reformarbete, varigenom barnfamiljernas ekonomiska läge relativt sett försämrats. Från befolkningspolitisk synpunkt är det dock säkerligen lika viktigt att söka skapa en barnvänlig atmosfär och att på olika sätt ta hänsyn till flerbarnsfamiljerna. Ett första led i denna strävan måste vara att avlägsna de uppenbara orättvisor, som barnfamiljerna är utsatta för.

Vid beskattningen tages för närvarande ingen hänsyn till de fullständiga barnfamiljernas lägre skatteförmåga, trots att det är främst dessa som drabbas av de stegrade levnadskostnaderna. De betalar skatt på en icke skattekraftig inkomst och beskattas således i realiteten efter högre skattesats än familjer utan barn. Vidare vidtages för närvarande fler samhällliga åtgärder än någonsin till fåbarnsfamiljernas förmån. Inte minst de vid 1963 års vårriksdag företagna ändringarna i grunderna för utgivande av familjebostadsbidrag är exempel på detta. Bidragsrätten utvidgades sålunda genom att familjebostadsbidragens inkomststreck höjdes, medan stödet till de sämst ställda familjerna inte alls förbättrades. Förhållandet skärps ytterligare av att (1962) 36 % av trebarnsfamiljerna, 40 % av fyrbarnsfamiljerna och 63 % av de ännu större familjerna är så trångbodda att de inte alls kan komma i åtnjutande av familjebostadsbidrag.

I den »PM om barnstugor», som den under 1962 tillsatta familjeberedningen avgivit, föreslås ett ökat stöd till barnstugor som främst kommer en- eller högst tvåbarnsfamiljerna i tätorterna till godo. Flerbarnsfamiljerna kommer i allmänhet med i bilden först då det gäller att via skattsedlarna vara med om att betala de kraftiga daghemssubventionerna. Även de förvärvsarbetande mödrar som föredrar eller är tvungna att låta sina barn vårdas i hemmet missgynnas.

Skapande av goda och harmoniska hemförhållanden försvåras om familjen inte kan erhålla en lämplig bostad. Det är framför allt barnfamiljerna och de unga människorna som drabbas av den nuvarande, misslyckade bostadspolitik. Denna har resulterat i onödigt dyra bostäder, minskad investeringsvilja på bostadsområdet och splittrade hyresnivåer med åtföljande långa bostadsköer och brist på rörlighet.

Bostadsmiljön har på grund av för stark markexploatering och dålig planering ofta blivit olämplig för såväl barn som vuxna. De allt högre husen

kräver så många parkeringsplatser att det blir svårt att finna utrymme för lekande barn. Ökade krav måste därför ställas på planeringen av flerfamiljshusområden. Lika stor hänsyn borde tagas till barnens behov som till bilens. Åtminstone en sida av huset bör vetta mot ett bilfritt, barnsäkert och barnvänligt område och huset planeras så, att mödrarna har möjlighet att ha utblick över lekplatsen. Stora krav måste också ställas på bostadens utformning. Den ökade takten på arbetsplatserna nödvändiggör en bostad som ger vila och avkoppling, samtidigt som den ger gott utrymme för fritidssysselsättning, läsläsning etc. Trångboddheten är ofta en bidragande orsak till familjebandens upplösning. Inte sällan medför den att ungdomarna drivs ut på gatorna och hamnar i för dem olämpliga och av föräldrarna svårkontrollerbara miljöer. Ett rimligt önskemål är att äldre barn kan disponera egna rum.

Det är angeläget att samhället med hjälp av familjebostadsbidrag underlättar för barnfamiljer som är ekonomiskt tyngda att skaffa en lämplig bostad. Ett sådant system kan dock endast fungera rättvist och väl om tillgången på goda bostäder är tillräcklig. Stödet bör framför allt inriktas på att hjälpa de stora barnfamiljerna. Bästa hjälpeffekten torde uppnås om bidraget differentieras efter vartannat barn; eftersom barnen — medan de är mindre — borde kunna bo två i samma rum och det därför är det första, tredje, femte barnet osv. som medför omedelbara krav på ökat utrymme. Man bör också se till att bidragen inte förlorar sitt realvärde till följd av penningvärdeförsämring. Däremot saknas anledning att låta inkomststrecken följa standardutvecklingen.

För att öka möjligheterna för barnfamiljerna att skaffa sig eget hem bör kommunerna vid sin tomtplanering ge ökat utrymme för småhusbebyggelse. Åtgärder måste också vidtagas för att stimulera bostadssparandet.

Dagens bostadsbyggande kommer att påverka människans miljö långt fram i tiden. Med tanke härpå borde betydligt större intresse ägnas åt forskning och planering på bostadsområdet. Människornas individuella önskemål och behov kan endast tillgodoses genom en fri bostadsmarknad. Därmed kan också bostadsbristen hävas. Bostäderna kommer att förbilligas om öppen och fri konkurrens tillåtes i produktionsledet och mellan fastighetsägarna. Bostadspolitikerna beröres vidare i annan motion till årets riksdag.

Vår äktenskapslagstiftning bygger på att familjen är en ekonomisk gemenskap. I princip är båda makarna berättigade att leva på samma standard, oavsett huruvida båda eller blott en av dem tillför familjen kontanta inkomster och oavsett alltså hur inkomsten fördelar sig i de fall båda makarna är förvärvsarbetande. Gentemot barn är föräldrarna enligt föräldrabalken pliktiga att tillse »att barnet erhåller uppehälle och utbildning efter vad med hänsyn till föräldrarnas villkor och de tillgångar barnet kan äga ävensom barnets anlag må finnas tillbörligt».

Familjebeskattningen bör utformas med utgångspunkt från familjens

ekonomiska gemenskap. Den ekonomiska gemenskapen och rätten till samma standard för de båda makarna leder emellertid enligt vår uppfattning till att ej heller den nuvarande sambeskattningen bör bibehållas utan till att den bör utformas i enlighet med tudelningsprincipen. Beskattningen för två äkta makar bör alltså vara så utformad att vad som återstår, sedan skatterna betalats, för var och en av makarna uppgår till samma belopp som för en ensamstående med halva den sammanlagda familjeinkomsten.

För närvarande tillämpas i vårt land tudelningsprincipen för familjeinkomster upp till inemot 25 000 kronor. Är inkomsten högre än denna s. k. tudelningsgräns, blir skatten på den överskjutande delen högre än enligt tudelningsprincipen. Enligt vår mening bör samma princip tillämpas för inkomstdelar utöver den nuvarande tudelningsgränsen som för inkomster därunder. Vi förordar alltså, att tudelningsprincipen skall tillämpas oberoende av familjeinkomstens storlek. Vi förutsätter att denna fråga får sin lösning i och med att allmänna skatteberedningen lämnar fram sitt förslag senare i år.

De allmänna barnbidragen infördes år 1948, samtidigt som ortsavdragen för barn avskaffades. Det göres ofta gällande att bidragen är till för att differentiera skillnaden i skatteförmåga mellan barnfamiljer och familjer utan barn. Barnbidragen har emellertid blott i viss utsträckning kunnat lindra barnfamiljernas ökade försörjningskostnader, och en betydande skillnad i skatteförmåga kvarstår därför. Till en beskattning enligt skatteförmågeprincipen hör ortsavdrag. Dessa är avsedda att från beskattning undanta den del av inkomsten som åtgår till de mest elementära levnadskostnaderna — mat, husrum m. m. — och som sålunda saknar varje skattekraft. Ortsavdraget är nu för ensamstående 2 250 och för äkta makar dubbelt så högt eller 4 500 kr. I motsats till vad fallet är i de allra flesta med Sverige jämförbara länder förekommer emellertid intet ortsavdrag för den som försörjes av gift skattskyldig. Det kan dock inte bestridas att barnfamiljerna har högre elementära levnadskostnader än barnlösa — även sedan en del av dessa kostnader täckts av barnbidrag. För att utjämna skillnaden i skatteförmåga erfordras ortsavdrag för barn. I annat fall tar man ju till beskattning viss inkomst som är oundgängligen nödvändig för barnets underhåll och därför saknar skattekraft. Från skattesynpunkt är denna inkomstdel att betrakta som obefintlig, och det innebär följaktligen en orättvisa mot barnfamiljerna att beskatta inkomstdelen.

Av betydelse i förevarande sammanhang är även att ensam barnförsörjare på grund av beslut av 1962 års höstriksdag nu åtnjuter förhöjt ortsavdrag. Konsekvensen bjuder att gifla med barn får samma rätt. Det är angeläget att man snarast möjligt skapar rättvisa på detta område. Frågan om barnbidragen och ortsavdragen för barn beröres också i annan motion.

Till frågan om familjebeskattningen kan även räknas förvärvsavdraget. Detta bör jämföras med omkostnadsavdrag, avsett att täcka de kostnader

som kvinna med minderårigt barn nödgas ikläda sig för att kunna ha förvärvsarbete utanför hemmet. Det är även angeläget att vid bestämmandet av förvärvsavdragets storlek få en så nära anknytning till de verkliga kostnaderna som från praktisk taxeringssynpunkt kan vara möjlig. Förvärvsavdraget beröres närmare i en annan motion.

Samhällets huvudsakliga intresse för barnfamiljerna har på senare tid kommit att alltmer röra sig kring frågan om vilka åtgärder som erfordras för att underlätta den gifta kvinnans val mellan hem och yrkesarbete. De arbetsmarknadspolitiska aspekterna synes därvidlag ofta ha varit dominerande. Den senaste långtidsutredningen har sålunda ansett, att en ökning av de gifta kvinnornas yrkesfrekvens erfordras för att nå en fortsatt välstandsökning. Ett medel för att få fram detta tillskott av gifta kvinnor är enligt utredningen en kraftig utbyggnad av barnstugorna, till vilka högre statsbidrag därför borde utgå. Långtidsutredningens rekommendationer anammades kritiklöst av den 1962 tillsatta familjeberedningen, vilken utan att först försöka presentera en helhetssyn på och ett mål för familjepolitiken bröt ut frågan om barntillsynen och föreslog en femdubbling av anslaget till daghemmen, vilket även blev riksdagens beslut då frågan våren 1963 behandlades av denna. Ett sådant resonemang är enligt vår mening ohållbart. En politik, som ensidigt inriktar sig på att vidga den kollektiva vården och därvid oavbrutet betonar det angelägna i att även småbarnsmödrar söker sig ut i förvärvslivet, kommer att skapa en hård psykologisk press på dessa mödrar. De skulle i många fall känna det som ett tvång att söka arbete utom hemmet även där det skulle strida mot deras egentliga önskan. Det skulle därigenom uppkomma ogynnsamma konsekvenser för såväl barnet som modern. Om hänsyn skulle tagas enbart till de arbetsmarknadspolitiska aspekterna skulle den kvinnliga arbetskraften också lätt kunna bli alltför beroende av den konjunkturpolitiska bedömningen.

Såväl långtidsutredningen, vars bedömning av det framtida arbetskraftsbehovet för övrigt synes osäker, som familjeberedningen förefaller vidare har överskattat det nettotillskott av arbetskraft som en ökning av yrkesfrekvensen bland småbarnsmödrar skulle tillföra samhället. Barnens behov av vård och fostran kvarstår och kan föga rationaliseras i kollektiv form. Beträktandet av våra småbarnsmödrar som en arbetskraftsreserv kan få fatala följder icke blott för nativiteten — morgondagens arbetskraft — utan även för värderingen av det vårdande arbetet och därmed kvinnouppfattning över huvud taget. Om man med konstlade medel förmår än flera småbarnsmödrar att ta förvärvsarbete utanför hemmet, stiger den redan nu katastrofala bristen på vårdande arbetskraft. Man kan nämligen knappast vänta sig att just de som måste förena sitt yrkesarbete med skötseln av de egna barnen kommer att välja ett vårdande yrke med dettas ofta obekväma arbetstider.

Enligt vår mening bidrar den kraftiga subventioneringen av barndag-

hemmen — genom att de verkliga kostnaderna hålls dolda — till uppfattningen att det vårdande, framför allt det barnavårdande, arbetet inte är så mycket värt och till en konstlad efterfrågan på platser. Den minskar också möjligheterna till ekonomisk jämförelse och konkurrens med andra former för barntillsyn, former som måhända i annat fall skulle kunna experimenteras fram och visa sig vara både bättre och billigare. Daghemmen kräver stor personal och är bl. a. därför en mycket dyr form för barntillsyn. Bristen på arbetskraft till barnavården är redan ett så stort problem att familjeberedningen för att klara den planerade utbyggnaden ansåg sig böra förorda en sänkning av utbildningskraven, vilket även blev riksdagens beslut. Enligt vår mening kan detta få olyckliga följder. Kollektiv heldagsvård är redan i sig själv en så tveklaktig form av barntillsyn att den inte bör omhänderhas av okvalificerad personal.

Forskningen rörande den kollektiva vårdformen är hittills eftersatt, och man vet därför föga om vilka menliga verkningar denna kan ha på småbarn. Barnpsykologerna är dock redan överens om att barn riskerar att bli emotionellt undernärda om de berövas den stabila kontakten med en eller ett par vuxna och tvingas in i ett kollektiv innan de är mogna för det. Det finns därför all anledning att förorda, att småbarn får vårdas i hemmiljö av modern eller fadern eller av en kvalificerad ersättare. För t. ex. infektionskänsliga barn är den kollektiva vårdformen direkt olämplig, och den löser inte de problem som uppstår då barnen blir sjuka. Daghemmen kan vidare av framför allt praktiska skäl i allmänhet inte utnyttjas av de större familjerna — enligt familjeberedningen är av dem som står i daghemskön 62 % enbarnsmödrar och 30 % tvåbarnsmödrar — eller av de familjer som bor på landsbygden eller av dem som har obekväma arbetstider. Det ensidiga gynnandet av den kollektiva vårdformen även för föräldrar med goda inkomster kan därför inte försvaras. Det ger varken ett generellt stöd till barnfamiljerna eller en valfri barntillsynsform. Vid framläggandet av 1963 års proposition rörande barnstugorna togs inte någon hänsyn till att enligt familjeberedningen tre fjärdedelar av de tillfrågade mödrarna i daghemskön ville ha eller kunde tänka sig en annan form av barntillsyn än de kollektiva barnhemmen.

Även på andra områden än barntillsynens tar sig den nuvarande familjepolitiken otillfredsställande uttryck. Förvärvsavgift upp till 2 000 kronor utgår för närvarande till förvärvsarbetande moder med barn upp till 16 år oavsett om hon helt saknat vårdutgifter eller hon haft sådana väsentligt överstigande 2 000 kronor. Förvärvsavgiften kan alltså innebära en direkt premiering eller en direkt diskriminering, bl. a. beroende på hur familjen kan ordna barntillsynen, alltså om den kan utnyttja ett subventionerat daghem eller måste anställa hjälp.

I dagens samhälle föreligger alltså en konkurrenssituation — som sannolikt i framtiden kommer att bli än mer markerad — mellan å ena sidan ar-

betsmarknadens krav på kvinnans arbetskraft eller hennes egen önskan att fullfölja en yrkesinsats och förbättra familjens ekonomi, och å *andra* sidan de minderåriga barnens behov av att omhändertagas av sin mor eller i varje fall i sitt hem. Hur den situationen skall lösas bör vara föräldrarnas sak att avgöra. De bör ha största möjliga frihet att själva bestämma hur de vill forma sitt familjeliv och arbetsfördelningen sig emellan utifrån sitt gemensamma ansvar för det växande släktets fostran. Samhället bör varken genom ensidig propaganda eller genom subventioner eller dirigerande skattepolitik försöka påverka deras beslut i viss riktning.

En av de mest lämpliga formerna för tillsyn av barn utanför hemmet utgör utan tvekan familjedaghemmen. Det är därför säkert ingen tillfällighet att dessa ökat så starkt under senare år. Medan någon ökning av antalet daghemsplatser under senare år praktiskt taget inte förekommit har antalet av barnavårdsnämnd godkända familjedaghemsplatser under de senaste åren stigit från 1 800 till 5 000. Därtill kommer det antal som ordnats genom privata överenskommelser familjerna emellan. Familjedaghemmen är särskilt lämpliga för spädbarn, infektionskänsliga barn och andra som inte passar in i en kollektiv miljö. De löser även barntillsynsproblemen för föräldrar med obekvämt arbetstid. Familjedaghemmen utgör sålunda ett viktigt och nödvändigt komplement till daghemmen. På mindre orter där tillräckligt barnunderlag saknas för en daghemsinstitution är familjedaghemmen en smidig lösning. Med tanke på att en betydande brist på förskollärare och annan för barnstugorna utbildad personal kommer att bestå under flera år framåt finns det också all anledning att uppmuntra ett utbyggande av familjedaghemsvärksamheten. Familjedaghemsmammorna bör erhålla en skälig ersättning för sin viktiga fostrarinsats samt genom t. ex. kursverksamhet få möjlighet att förkovra sig för sin uppgift. För de större förskolebarnen är lekskolorna från pedagogisk synpunkt mycket värdefulla, samtidigt som de är en god hjälp för mödrarna. Lekskolorna kan också utgöra ett värdefullt komplement till familjedaghemmen. Det är inte minst med tanke på den relativt höga skolpliktsåldern i vårt land olyckligt att utbyggnaden av de kollektiva daghemmen skall ske på bekostnad av lekskolorna. I stället bör en utbyggnad av lekskolorna komma till stånd och i samband därmed en större del av driftkostnaderna övertagas av staten. I årets statsverksproposition föreslås ett driftbidrag per plats och år för daghem 1 200 kr., för fritidshem 500 kr. och för lekskolor 100 kr. Vi föreslår en sådan omfördelning att bidraget till lekskolor fördubblas till 200 kr. per plats och år, att bidraget till daghem sänks till 800 kr. och till fritidshem till 300 kr. per plats och år. Med tanke på den stimulans till utbyggnad en ökning av driftbidraget kan medföra torde någon omräkning av anslaget inte erfordras.

Det är också önskvärt att eftermiddagsvården för yngre skolbarn till förvärvsarbetsföräldrar ordnas på ett tillfredsställande sätt. De planerade

kollektiva eftermiddagshemmen bör kompletteras med billigare och mer individuella former.

De förvärvsarbetsande föräldrarnas möjligheter att själva ta hand om ett sjukt barn som inte får lämnas till daghem bör ökas. Detta skulle bli fallet om möjlighet att teckna en frivillig barnsjukförsäkring inom den allmänna sjukförsäkringen infördes. Med tanke på att i denna sjukförsäkring finns en karenstid på tre dagar synes betänkligheterna mot ett sådant system inte behöva vara så stora. Vad angår frågan om förvärvsarbetsande förälders rätt att stanna hemma hos sitt sjuka barn synes detta närmast vara en angelägenhet mellan arbetsmarknadens parter.

De familjer där båda makarna arbetar på heltid bör också ges ökade möjligheter till valfri barntillsyn. Detta kan ske bäst om de verkliga kostnaderna för barnvården blir avdragsgilla vid beskattningen, vare sig vården sker med hjälp av en kvalificerad ersättare i hemmet eller förlägges till daghem, familjedaghem eller fritidshem eller utövas i annan form. Subventioneringen av den kollektiva barntillsynen bör då begränsas till familjer med små inkomster. Genom att den kollektiva barntillsynens verkliga kostnader sålunda kommer i dagen blir vården i hemmet ekonomiskt konkurrenskraftig. Om utgifterna för en kvalificerad ersättare i hemmet blir avdragsgilla kommer det att bli lättare att betala vad som erfordras för att få god hjälp med barntillsynen. Omställningen från ett förvärvsarbete till hem och småbarnsskötsel kan vara svår för många unga kvinnor. Övergången bör därför på alla sätt underlättas. De unga makarna bör redan i skolan ha fått en grundlig utbildning i familjekunskap och bör sedan få större möjligheter till rådgivning i samlevnadsproblem, småbarnsskötsel m. m. Småbarnsmamman bör få ökade möjligheter till hjälp framför allt vid barns börd eller sjukdom genom att barn- och hemvårdarinneinstitutionen utökas. Hon bör också få känna större trygghet genom att få räkna sig till godo pensionsår. Det blir då naturligt att betrakta de barnavårdande åren som en lika väsentlig samhällsinsats som den kvinnorna gör i förvärvslivet.

Om vuxenutbildningen och antalet reaktiveringskurser utbygges, får modern sedan barnet blivit större ökade möjligheter att återvända till sitt gamla yrke eller vidareutbilda sig för ett nytt. Vetskapen om detta gör att hon helhjärtat kan ägna sig åt hem och barnuppfostran. En sådan utbyggnad skulle också medverka till att unga flickor satsar på en längre utbildning eftersom de då vet att de i framtiden kan få möjlighet att utnyttja denna. För att ge större valfrihet åt familjer där kvinnan gärna vill eller måste upprätthålla kontakten med sitt yrke samtidigt som barnen är små bör fler deltidstjänster inrättas.

Det kan vara svårt för en kvinna som vårdar minderåriga barn i hemmet att nå upp till de 30 intjänade pensionsår, som är nödvändiga för erhållande av full pension i ATP. Det är ofta ett önskemål från moderns sida att medan barnen är små kunna avstå från förvärvsarbete för att i stället ägna

sig åt deras vård. Pensionssystemet bör inte i sådant fall driva henne att skaffa sig förvärvsarbete. Möjligheter bör därför skapas för henne att förvärva pensionsrätt även under tid då hon vårdar minderåriga barn i hemmet. Detta skulle kunna ske genom att införa rätt för sådana mödrar att frivilligt inbetala en avgift som därmed skulle tillförsäkra dem viss pensionsrätt. Man torde emellertid då vara nödsakad att fastställa en schablonmässig avgift. Då ett sådant system skulle innebära att familjen finge inbetala avgifter utan att hustrun haft någon inkomst, är det tveksamt om det skulle få någon nämnvärd anslutning. Belastningen på familjen skulle ju komma då betalningsförmågan vore som minst. För att motverka detta kunde man måhända tänka sig att i stället låta hustrun i efterskott erlægga viss avgift för tidigare inkomstlösa år när hon återinträder i förvärvsarbete. Inte heller denna form synes emellertid tilltalande. Bl. a. skulle svårlösta problem uppkomma kring frågan om hur många år inbetalningen skulle avse samt hur stort belopp som skulle inbetalas för varje år. Förhållandena skulle vidare te sig olika för de hustrur som hade möjlighet att intjäna pensionspoäng under minst 15 år och för dem som blott hade några få år kvar av den aktiva tiden. Även denna metod torde därför böra övergivas.

En enligt vår mening bättre metod är att man låter kvinna med minderåriga barn intjäna pensionsår utan att tillföras pensionspoäng. Detta kunde ske sålunda att varje helt inkomstlöst år, varunder modern i hemmet vårdar barn under 10 år, räknas såsom ett halvt pensionsår för henne. Dock skulle hon på så sätt kunna intjäna maximalt 10 pensionsår. Systemet må belysas med följande exempel: Antag för enkelhetens skull att basbeloppet är 5 000 kr. Hustru A har under 5 år haft en inkomst på i genomsnitt 10 000 kr. om året, varefter hon övergår till att vårda barn i hemmet under 20 år. Hon återgår därefter till förvärvsarbetet och förtjänar under 15 år framåt 12 500 kr. om året. Den genomsnittliga inkomsten under de 15 bästa åren — utöver basbeloppet — är 7 500 kr., å vilket belopp full pension skulle beräknas till 60 % eller 4 500 kr. Med nuvarande system tillföres hon emellertid pension för blott 20 intjänta år, d. v. s. med $\frac{20}{30}$ av full pension eller 3 000 kr. Med det av oss föreslagna systemet skulle hon tillföras ytterligare 10 pensionsår och därmed få full pension, d. v. s. 4 500 kr. Hustru B har inte haft inkomst före äktenskapets ingående. Hon vårdar liksom hustru A minderåriga barn under 20 år. Därefter övergår hon till förvärvsarbete och har under 10 år en inkomst av 12 500 kr. om året, d. v. s. liksom hustru A i genomsnitt utöver basbeloppet 7 500 kr. Med nuvarande bestämmelser får hon en pension på $\frac{10}{30}$ av full pension eller 1 500 kr. Vårt förslag innebär att hon får tillgodoräkna sig ytterligare 10 pensionsår — sammanlagt alltså 20. Därmed blir det aktuellt att räkna fram hennes genomsnittsinkomst utöver basbeloppet för de 15 »bästa» åren. Denna blir $\frac{10}{15}$ av 7 500 eller 5 000 kr. Full pension härå är 60 % eller 3 000 kr. Härav får hon $\frac{20}{30}$ eller 2 000 kr.

Kvinnans förbättrade pensionsförmåner skulle givetvis innebära en ökad

belastning på pensionssystemet i dess helhet. Den uppkomna övervältringen skulle emellertid i princip inte skilja sig från sådan som redan förekommer i andra sammanhang. Bestämmelsen om att pensionen skall beräknas efter inkomsten under de 15 bästa åren innebär sålunda i och för sig en stark favorisering av inkomsttagare med en brant lönekurva, och övervältringen kan här vara mycket betydande. Det skulle för övrigt uppkomma en högst obetydlig skillnad i avgiftshänseende mellan det av oss föreslagna systemet och vad som nu gäller för det fall modern under vårdnadsåren haft en inkomst som med exempelvis 100 kr. överstiger basbeloppet. Den avgift som arbetsgivaren med nuvarande system får betala in i ett sådant fall är — räknat för 1963 — blott 6 kr. Det kan därför inte anses oskäligt att man tillför hustrun pensionsår såsom viss ersättning för hennes fostrargärning.

I och för sig kunde det ha varit naturligare att räkna med varje vårdnadsår såsom ett helt pensionsgivande år. Med hänsyn till att det här gäller ett helt nytt system och att erfarenhet kan behöva insamlas för ytterligare övervägande av frågan har vi dock funnit det angeläget att gå fram med viss försiktighet.

Även om antalet gifta kvinnor med förvärvsarbete torde komma att stiga i betydande grad, kan man räkna med att allt framgent många gifta kvinnor av olika anledningar kommer att ägna en betydande del av sitt liv åt arbete i hemmet, bl. a. för barnuppfostran. För dessa utgör giftorätten i mannens egendom ett starkt skydd och ett trygghetsmoment för framtiden. Vid dödsfall eller skilsmässa erhåller sålunda hustrun sin andel i boet. Från pensioneringssynpunkt kan för frånskild kvinna, som för egen del inte alls eller blott i obetydlig utsträckning haft förvärvsarbete, särskilda komplikationer uppkomma. Om mannen ingår nytt äktenskap och detta varar viss tid, går nämligen den förra hustrun miste om rätten till efterlevandepension. Vi anser detta vara otillfredsställande. I och för sig är pension att betrakta som uppskjuten lön. I den mån pensionen intjänats under ett bestående äktenskap, vore det därför i princip riktigt att låta giftorätten omfatta även denna pensionsrätt. Frånskild hustru skulle i så fall aldrig behöva råka i den situationen att hon helt saknade pensionsrätt. Ett införande av giftorätt i pension borde självfallet gälla för båda makarna ömsesidigt, varvid pensionsrätten i förekommande fall finge göras beroende av äktenskapets längd. Frågan om bl. a. frånskild kvinnas rätt till änkepension är för närvarande under utredning. Enligt vår mening bör utredningen i första hand inrikta sig på frågan om giftorätt för make i andre makens pension.

För närvarande har en make utan att ens underrätta den andre maken rätt att annullera, belåna eller återköpa en kapitalförsäkring även där den sistnämnde står som förmånstagare. Därest icke förordnandet om förmånstagare gjorts oåterkalleligt, kan han också utan att underrätta andre maken återkalla eller ändra förordnandet. Om en make däremot vill belåna eller försälja fast egendom, i vilken giftorätt föreligger, erfordras den andre

makens tillstånd. Det bör därför övervägas på vilket sätt en makes skyddsbehov kan tillgodoses vid den andre makens ändring av förmånstagarförordnande, samt annullering, belåning eller återköp av kapitalförsäkring.

Våra förslag rörande familjepolitiken kan sammanfattas i följande punkter.

1) En intensifierad forskning om den kollektiva vårdens inverkan på barn.

2) Familjedaghemsmammorna beredes större möjligheter att förkovra sig för sin fostrarinsats.

3) Undervisningen i familjekunskap i grundskolan utvidgas och förbättras.

4) Driftbidraget för plats och år räknat skall utgöra vid daghem 800 kr., vid fritidshem 300 kr. och vid lekskolor 200 kr.

5) Frågan om pensionsrätt till följd av barnavård liksom frågan om giftorätt i pension bör utredas av pensionsförsäkringskommittén.

6) Frågan om makes säkerhet vid ändring av förmånstagarförordnande vid kapitalförsäkring samt vid annullering, belåning eller återköp av dylik försäkring bör utredas.

Med stöd av ovanstående hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning i syfte

a) att få till stånd en intensifierad forskning om den kollektiva vårdens inverkan på barn,

b) att bereda familjedaghemsmammorna större möjligheter att förkovra sig för sin fostrarinsats,

c) att utvidga och förbättra undervisningen i familjekunskap i grundskolan.

Stockholm den 26 januari 1964

Gunnar Heckscher

Gösta Bohman

Tage Magnusson

Leif Cassel

Eric Nilsson

Rolf Eliasson

Sixten Palm

Nils G. Fröding

Karin Wetterström